

Dr. Ervin Dolenc

(29. 9. 1960 – 22. 2. 2009)

V tišini in odmaknjenosti, daleč od domačega okolja je ugasnilo življenje našega prijatelja Ervina Dolenca. Ne nenadno in za svoje in prijatelje tudi ne nepričakovano. Napredovanje bolezni je bilo z vsakim letom, mesecem in tednom bolj očitno. Upanje je vedno bolj nadomeščala negotovost, ki se je počasi, a neizogibno prevešala v strah in zle slutnje. Zlasti od takrat, ko se je tudi dolgo pričakovana odrešitev, presaditev jeter, razblinila ob dejstvih stranskih učinkov in ponavljajočih se raznovrstnih zdravstvenih komplikacij. Čeprav je Ervinova duša ostajala čvrsta in prisebna, je telo iz dneva v dan popuščalo. Prijatelji, ki smo ga obiskovali in skušali deliti z njim del njegovih upanj, skrbi in strahov, tega nismo želeli videti. Slepo smo se oklepali zadnjih slamic upanja na odločilni preobrat. To negotovost je presekala Ervin sam. V dolgih in samotnih dnevih bolniških sob se je na duhovni ravni soočil in tudi sprijaznil s smrtjo. In to nam je dal tudi vedeti, že od oktobra lanskega leta naprej se je začel od nas poslavljal. Na začetku ne brez bolečine in užaljenosti nad »krivičnostjo usode«, kasneje pa je s spokojnostjo pričakoval konec svoje življenjske poti.

Z njegovo smrtjo je za njegove prijatelje ugasnil tudi del zgodovinarskih sanj; sanj, ki smo jih začeli sanjati kot mladi zgodovinarji v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. V letih, ki so nas vse zelo zaznamovala, tako zaradi dinamike časa in sprememb družbenega okolja kot zaradi našega mladostnega idealizma ob začetniškem odstiranju draži zgodovinopisnega raziskovalnega dela. In ravno raziskovalno delo je bilo tisto, ki je najbolj zaznamovalo Ervinovo profesionalno dejavnost.

Za Ervinovo znanstveno-raziskovalno pot je pomemben mejnik predstavljala odločitev, ob približevanju koncu študija na ljubljanski Filozofski fakulteti. Takrat je v dilemi med filozofijo, ki je bila njegova mladostniška prva izbira, in zgodovino presodil, da mu je zgodovina vendarle bližja in zato se je odtlej posvečal predvsem njej. Po končani diplomji leta 1985 (a) zgodovina, (b) filozofija in nekaj mesečni izkušnji osnovnošolskega učitelja, se je 1. septembra 1986 zaposlil na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani kot mladi raziskovalec. V tej raziskovalni ustanovi, ki ji je ostal zvest vse življenje, se je zaposlil kot prvi iz tedanjega programa »2000 mladih raziskovalcev«. V okviru tega programa, ki pod nekoliko drugačnim imenom obstaja še danes, se je na inštitutu zbrala skupina mladih zgodovinarjev

ter se oblikovala in kalila v ostrih in polemičnih razpravah, ki niso priznavale ne takih ne drugačnih vnaprej določenih vzorcev in avtoritet. V teh debatah je kot najbolj oster polemik izstopal prav Ervin s svojimi tehtnimi argumenti, vendar pri tem ni bil nikoli osebno žaljiv. Ob tem so se ob druženju ob različnih priložnostih (koncerti, gledališče, kino, potovanja, hoja v gore, Medex), kjer so prišli do izraza tudi drugi Ervinovi interesi (uživanje v vrhunskem umetniškem ustvarjanju, želja po odkrivanju in spoznavanju sveta in narave, glasba – zlasti jazz) razvile tudi vezi, ki so kmalu prerasle v čvrsta prijateljstva.

Ervin se je v okviru inštitutskega dela usmeril v raziskovanje slovenske politične in kulturne zgodovine do druge svetovne vojne, v okvirih Habsburške monarhije in jugoslovanske države. Polje raziskovanja kulturne zgodovine je dojemal izjemno široko in pod njim razumel kulturno politiko, razvoj ustanov, šolstvo, problem izobraževanja nasploh, razvoj znanosti, pogoje za umetniško ustvarjalnost na vseh ravneh, društva, šport, družabno življenje, intelektualno življenje z vseh vidikov, zgodovino idej.

Težišče njegovega raziskovalnega dela pa je vendarle bil čas med obema vojnama (1918–1941) s temeljnim poudarkom na kulturni politiki in kulturniški dejavnosti v omenjenem širokem smislu. Usmerjal se je v raziskave o interakcijah med političnim in kulturniškim dogajanjem oziroma razvojem, nadalje za študije o izgrajevanju in dopolnjevanju mreže slovenskih kulturnih ustanov, o razvoju znanosti in umetnosti ter njune vpetosti v širši družbeni kontekst. Ukvarjal se je tudi z komparativnim modelskim analiziranjem kvantitativnih kazalcev razvitosti kulturne sfere posameznih regij/pokrajin znotraj jugoslovanske države do druge svetovne vojne. Nemalo pozornosti je Ervin posvečal intelektualcem kot vplivni mnenjski skupini. V svojih raziskavah je sledil njihovim heterogenim političnim, umetniškim ali znanstvenim preferencam ter izhajajoč iz tega tudi njihovi vpetosti v aktualna politična dogajanja. V pregledu Ervinovega raziskovalnega interesa je nenazadnje potrebno izpostaviti še sistematično ukvarjanje z razvojem zgodovinopisja kot discipline in zgodovinopisnimi dosežki o času prve polovice dvajsetega stoletja.

Nedvomno vsebinsko široko in raznoliko Ervinovo raziskovalno zanimanje je težko sintetično zaobjeti le v nekaj združujočih kategorij oziroma vsebinskih poudarkov. Največji del Ervinovega opusa zajemajo razprave s področja kulturnih politik in kulturniških praks slovenskih političnih strank, združenj in drugih interesnih skupin. V teh obravnavah gre za tesno prepletenost kulturno-političnih dejavnosti in t.i. čiste politike. Navsezadnje že sam pojem kulturne politike vsebuje obe dimenziji, to je kulturo in politiko, ki sta bili v času kulturnega boja tesno prepleteni. Obe dimenziji sta v Ervinovih delih močno navzoči in to v vzročno-posledični navezi. Značilen primer takega pristopa je monografija o slovenski kulturni politiki in manifestacijah kulturnega boja med vojnama *Kulturni boj : slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929* (Ljubljana 1996), ki velja za temeljno in nepogrešljivo delo na tem interesnem področju. Ervin je to tematiko še vsebinsko poglobljaj in časovno širil z drugimi razpravami o različnih strankarskih vidikih v in o kulturni politiki ter izobraževalnem in kulturnem delu slovenskih strank.

Kakor vsi raziskovalci obdobja med obema vojnama, se tudi Ervin ni mogel

izogniti nastanku jugoslovanske države in vplivu tega dejstva na razvoj slovenske kulture, umetnosti in znanosti. Ta vprašanja je tematiziral v številnih razpravah in člankih. Izpostavimo naj le nekatere, npr. tiste o splošnih problemih kulturnega delovanja v jugoslovanski državi.

Pomemben delež v Ervinovi raziskovalni dejavnosti zasedajo razprave na temo intelektualcev oziroma njihovih delitev, načelnih opredeljevanj in praktičnih ravnanj v času do druge svetovne vojne. Čas med obema vojnama je bil intrigan ten za Slovence, posebno za slovenske intelektualce. Slednji so znotraj unitarne in izrazito centralistično zasnovane Jugoslavije igrali pomembno vlogo branika slovenstva. In tu pride najbolj do izraza tesna vzročno posledična prepletenost političnih in kulturniških elit, ko je bilo potrebno stopiti v bran samostojne nacionalne identitete. Ervin je te procese razpetosti intelektualcev med slovenstvom in jugoslovanstvom, med avtonomijo in centralizmom analitično in razvojno plastično predstavil v različnih krajših študijah, v obliki razprav in člankov.

Izjemno pomemben je Ervinov prispevek v inštitutski monografiji *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjene Slovenije do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, kjer sta skupaj z Jurijem Perovškom, kot urednika in pisca največjega dela besedila o kulturni in politični zgodovini med obema vojnoma (1918–1941) zaobjela dotedanje vedenje o tej dobi in ga podala v zaokroženi in sintetični obliki, tako da je njun prispevek danes nepogrešljiv.

V zadnjih letih se je Ervin posvetil odnosom in razhajanjem med prvo in drugo generacijo predvojnih slovenskih komunistov. Svoje poglede na to vprašanje je predstavil na akademijemskem simpoziju posvečenemu Dušanu Kermavnerju (2005) ter jih nadgradil na simpoziju o Prežihovemu Vorancu (Dunaj 2007), a žal ni dočakal natisa svojega dunajskega prispevka.

Ervin se je odlikoval kot tehten in kritičen zgodovinar ter tudi kot odličen poznavalec zgodovinskih virov. Tako je sodeloval pri izdaji virov o slovenski kulturni politiki v Jugoslaviji (skupaj z Alešem Gabričem in Bojanom Godešo) in pri knjižni izdaji spominov urednika predvojnega časnika Slovenec Ivana Ahčina na Antona Korošca (skupaj z Bojanom Godešo).

Ervin je bil med vodilnimi slovenskimi zgodovinarji s področja politične in kulturne zgodovine Slovencev prve polovice dvajsetega stoletja, ki so rezultate svojih raziskav redno predstavljal na mnogih konferencah in sestankih, v zadnjih letih tudi v tujini.

S svežimi metodološkimi prijemi in s kompleksno obravnavo kulturne politike se je Ervin dokopal do novih razsežnosti, ki sodijo v sklop odmevnejših dosežkov, ki jih je slovensko zgodovinopisje ustvarilo v svojem verjetno najbolj razgibanem obdobju, to je v zadnjih dvajsetih letih. S svojim delovanjem sodi Ervin med ustvarjalce, ki so na svojem raziskovalnem področju pomembno zaznamovali dobo sprememb, ki je potekala v slovenskem zgodovinopisju od druge polovice 80. let dvajsetega stoletja. Za Ervina sta bili značilni izvirnost in nepriznavanje ustaljenih mišljenjskih vzorcev, s katerimi je pomagal zapolniti praznino med dotlej maloštevilnimi raziskavami o kulturni politiki med obema vojnoma. V pretežni meri je šlo za pionirsko delo na področju kulturne zgodovine med obema vojnoma, kateri

je postavil zdrave temelje, ki bodo omogočili bodočim generacijam zgodovinarjev nadaljnje raziskovanje in odpiranje novih tem.

Poleg »inštitutskega« raziskovanja se je Ervin ukvarjal tudi s problemi primorske lokalne zgodovine (krajevna zgodovina, kulturni vplivi na mikro ravni, lokalna demografska gibanja, antifašizem-fašizem). Ni bilo naključje, da si je Ervin izbral za temo svoje diplomske naloge prav zgodovino domačih Senožech, o katerih je leta 1994 izdal monografijo *Senožech: skupnost na prepihu* (1994) in s tem umestil domači kraj v zgodovinsko podobo Slovenije. Ves čas je ohranjal tesno vez z domačim okoljem in tudi aktivno sodeloval v kulturnih prizadevanjih Senožechcev (pisal je v lokalno revijo 27. vasi, soorganiziral posvete o Danilu Zelenu in Rudolfu Cvetku). Ervina je zanimalo vse, kar je bilo povezano z zgodovino Senožech, tako je za Primorski slovenski biografski leksikon napisal več biografij o znanih Senožechjih in osebah, ki so na kakršenkoli način zaznamovale preteklost Senožech. Kljub temu, da je več kot polovico svojega življenja preživel v Ljubljani, se je čutil predvsem Senožechja in Primorca ter se je rad vračal domov, »na burjo«, kot se je mnogokrat šegavo izrazil in kjer je nazadnje našel svoje zadnje pokojišče.

Ervin v svojem raziskovalnem vsakdanu ni bil omejen samo na raziskovalno delo. Kakor je večplastno njegovo raziskovalno udejstvovanje, tako večstransko je bilo tudi njegovo ostalo strokovno delo. Odlikoval se je kot pobudnik izjemno izvirnih, tudi provokativnih znanstvenih konferenc, pri čemer velja izpostaviti konferenco o historiografijah v državah naslednicah SFRJ iz marca leta 2004 ter o metodoloških in vsebinskih problemih slovenskega zgodovinskega izpisa iz leta 1999. Prav pri slednji konferenci, ko se je postavljalo vprašanje, kako proslaviti 40-letnico inštituta, je prišla do izraza Ervinova izvirnost, saj je menil, da bi bilo tak častljiv jubilej osrednje znanstveno-raziskovalne ustanove za slovensko novejšo zgodovino primerno proslaviti predvsem ustvarjalno. Temo *Problemi slovenskega zgodovinskega izpisa o 20. stoletju* (Ljubljana 1999) je izbral sam in z aktualizacijo sodobnih vprašanj slovenskega zgodovinskega izpisa skušal kritično soočiti različna mnenja. Spodbujanje kakovostne rasti slovenskega zgodovinskega izpisa je bilo namreč eno od področij Ervinovega poslanstva. Ravno s tem namenom je spodbudil in izpeljal vse potrebne postopke za oblikovanje nagrade Klio za dosežke v zgodovinskem izpisu pri Zvezi zgodovinskih društev Slovenije. Vse od začetka v letu 2000 je bil predsednik komisije, ki vodi postopke izbire in končno tudi podeljuje nagrade. Kljub težavnemu zdravstvenemu stanju, je še spomladi in poleti 2008 večino vsebinskih priprav za podelitev zgodovinarske nagrade Klio za obdobje 2006 do 2007 opravil sam, z zanj značilno vztrajnostjo in voljo. Morda je prav »Ervinova« nagrada Klio prava priložnost, da se zgodovinarska stroka primerno oddolži njegovemu spominu in izjemnemu duhu.

Vendar to ni edini vidik populariziranja raziskovalnega dela, ki ga je vestno opravljal Ervin. Prav tako pomembno je bilo namreč njegovo udejstvovanje pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije, kjer si je prizadeval za vzpodbujanje mladih k spoznavanju zgodovine. Svojega mentorskega in organizacijskega dela se je Ervin loteval sproščeno, ne da bi postavljial kakršnekoli formalne ovire pri navezovanju stikov. Sooblikoval je pravila za učitelje in profesorje pri delu z zgodovinarskimi

krožki, izbiral teme za tekmovanja, zaupali pa so mu tudi vodenje komisije za delo zgodovinarskih krožkov. Glavni namen je bil popularizacija zgodovine in raziskovalnega dela med osnovnošolsko mladino v okviru zgodovinarskih krožkov. Sodelovanje in izkušnje pri usmerjanju dela zgodovinarskih krožkov ga je vodilo tudi k pisanju učbenikov za pouk zgodovine v osmem oziroma devetem razredu osnovne šole. V zadnjem času pa tudi za četrte letnike gimnazij. Poleg tega je Ervin v šolskih letih 1999/2000 in 2001/2002 kot docent sodeloval tudi v univerzitetnem pedagoškem procesu. Na Fakulteti za družbene vede je vodil seminarske vaje pri predmetu Nastanek sodobnega sveta. Delo z mladimi in za popularizacijo zgodovine med njimi je vsekakor predstavljalo pomembno mesto v Ervinovih prizadevanjih za večjo vlogo slovenskega zgodovinopisja v družbi.

Ervinu osebnega poguma ni nikoli manjkalo, ni se izogibal soočenja z dejstvi. Bil je človek iščočega duha, ki ga je vodila trdna volja in zavezanost svojemu prepričanju. Bil je svobodomiselne narave in kritičnega duha, bolj kot vljudnostne fraze in formalizme je cenil neposredno izrečeno besedo. Za Ervina je bila značilna vztrajnost pri argumentiranem zagovarjanju lastnih stališč, ki so bila pogosto v nasprotju z večinskim mnenjem, hkrati pa ga je krasila odprtost za drugačna mnenja. Bil je odkrit zagovornik konstruktivnega in strpnega dialoga, saj je bil prepričan, da so polemike sestavni del razjasnjevanja preteklosti. Prav živahno neobremenjeno diskutiranje je izjemno pogrešal v slovenski zgodovinski srenji in ga skušal po svojih močeh tudi preseči, a za ta svoja prizadevanja ni vedno našel širše podpore.

Z Ervinovo smrtjo je nastala večplastna praznina. Zgodovinarska srenja je izgubila izvrstnega poznavalca kulturne in politične zgodovine 19. in 20. stoletja, ki je zasedal visoko mesto v slovenskem zgodovinopisju. Izgubila ga je v času polne zgodovinarske zrelosti, ko bi lahko še veliko prispeval zgodovinopisju na interpretativni, metodološki in empirični ravni. Za prijatelje pa se je z Ervinovo smrtjo ustavil del našega sveta. Izgubili smo pozornega poslušalca in naklonjenega, a kritičnega ocenjevalca naših misli in dejanj. Ne bo več skupnih premišljevanj o preteklosti in prihodnosti. Naši skupni načrti ostajajo le neizpolnjeni načrti. Neizrečeno med nami ne bo nikoli več izrečeno. Ostaja nam samo še spomin. In v ta spomin je Ervin umeščen kot človek izjemnih lastnosti. Pogrešali ga bomo.

Bojan Godeša, Žarko Lazarević